

DEWEY TASNİF SİSTEMİ İLE EVRENSEL ONLU SINIFLAMA'NIN UYGULAMA ALANLARI

Erol PAKİN

İstanbul Üniversitesi Merkez
Kütüphanesinde Kütüphaneci

On rakamının insanın günlük yaşamında en basit işlemleri sağlama-
sından ötürü oldukça büyük bir yeri vardır. Bu on rakamının sihirli gücü
insanın düşünce yaşamını sınıflamada kullanarak kütüphanecilerin en
zor işi olan yayın konulandırmasına da bir açıklık getirerek kolaylaşma-
sını sağlamıştır. Onlu bölünmelerin yayın konulandırmadaki «etkenliği»
Dewey Tasnif Sistemi'yle olmuştur. Evrensel Onlu Sınıflama'da konu
cetvelleri Dewey Tasnif Sistemi'nden alınarak kurulmuş, ancak Sistem
üzerinde çalışıldıkça bölümler Dewey Sistemi'nden özgür olmuştur.
Amaçları yayınları konulandırmak olmasına ve aynı temel prensiplere
göre hazırlanmış cetvellere dayanmalarına rağmen iki tasnif sisteminin
de uygulanma alanları değişiktir. Bu makalede iki sistemin farklılaşma-
sını oluşturan tanımları ortaya konulurken Türkiye'deki uygulamalarına
da zaman zaman yer verilecektir.

Konunun biçim ve kapsam açılarından ele alınmasında yarar uma-
rak önce biçim yönünden incelemeye başlayalım.

1 — Dewey Onlu Tasnifi'nde konu en az üç basamaklı sayılarla nu-
mara alır. Örneğin Felsefe 100, Kütüphanecilik 020 gibi. Aynı konulara
Evrensel Onlu Sınıflama'da 1 ve 02 numaraları verilir.

2 — Noktanın yer alış şekli iki sistemde farklıdır. Dewey Tasnif
Sistemi'nde yalnız ilk üç rakamdan sonra nokta konulmasına karşın Ev-
rensel Onlu Sınıflama'da her üç rakamdan sonra nokta konulmaktadır.
Evrensel Onlu Sınıflama'da konunun alt konulara bölünmesinde ve ko-
nuların irdelenmesinde bu genel kaide bozulmaktadır.

3 — Konu numarası olarak verilen sayıların okunmasında da farklı-
lık (ya da ayrılık) vardır. Söz konusu olan iki sistemde aynı numarayı

açık 629.13 ü almış olan uçak mühendisliği Dewey Tasnif Sistemi'nde altı, iki, dokuz, bir, üç; Evrensel Onlu Sınıflama'da ise altıyüzyirmidokuz onüç şeklinde okunmaktadır.

4 — Sıfırların kullanılış biçimlerinden de iki sistemi ayırmak olanlığı vardır. Evrensel Onlu Sınıflama'da sıfırların önünde nokta vardır ki ya konu irdelemelerini gösterir veya —05 ile başlar. Bu durumda kişinin toplumdaki yerini irdeler, (0.) ise form taksimatını belirler. Aslında her iki sistem de kurulurken prensip olarak, sıfırı diğer rakamların arasına sokmamayı kabul etmişlerdir. Bu konuda Evrensel Onlu Sınıflama'nın işaretler koyarak açıklık kazandırmasıyla yukarıda değinilen prensibe sadık kaldığı söylenebilir.

Dewey Onlu Tasnif'inde ise sıfır genellikle form taksimatı için kullanılmakta ise de, konuların bölünmesinde de gerektiğinde —son zamanlarda oldukça yaygın olarak — baş vurulmaktadır. İkisi çakışır ise iki sıfır da kullanılmaktadır, ancak konuların sayılarını üç rakama tamamlayan sıfırlarda form taksimatının sıfırı çakışmakta tek sıfırla yayın numaralanmaktadır. Adı geçen bu iki sıfırın çakışmadığı durumlar da olabilmektedir. Hayvan beslenmesine 636.085'e ait bir rapor 636.08506 rakamlarıyla numaralanmaktadır¹. Bu örnekte olduğu gibi ilk sıfır alt bölümlerle ikincisi ise form taksimatıyla ilgilidir ve ayrı ayrı belirtilmek durumunda kalmıştır.

5 — Dewey Tasnif Sistemi'ne göre verilen sayılar yalnız rakamlardan oluşmaktadır. Evrensel Onlu Sınıflama'da ise ek olarak alfabenin harfleri ile dört işlemin işaretleri +, —, :, =; ve diğer işaretler ', (.), ", ". (0.) kullanılmakta daha uzun ve bileşik sayılar dokümanı numaralamaktadır. Bunda muhakkak ki sistemlerin uygulama alanlarının değişik olmalarının payı büyüktür. Buradan hemen, her iki sistemin kapsamını incelemeye geçmekte yarar olacağı kanısındayım.

6 — Öncelikle Dewey Tasnif Sistemi'nin kitapları okuyuculara açık raflarda sunmak amacıyla kurulmuş bir yayın konulandırma sistemi oluşunu belirlemek gereklidir. Evrensel Onlu Sınıflama ise, her türlü dokümana uygulanabilecek bir katalog ve bibliyografya sistemidir.

7 — Evrensel Onlu Sınıflama'da yukarıda belirtilen nedenle yardımcı tablolar ve bunları belirliyecek işaretler kullanılmıştır². Evrensel Onlu

1 *Türkiye Bibliyografyası*, 40. yıl (2), 1973, 157. s. 2595. madde.

2 Daha fazla bilgi için aşağıdaki makaleler salık verilebilir;

— Pakin, Erol : *Dewey Tasnif Sistemi'nin Türkiye'deki uygulaması*, TKDB, 21 (3), 1972, 150 - 158. s.

— Pakin, Erol : *Evrensel Onlu Sınıflandırma*, UDC.

TKDB, 22 (1 - 2), 1973, 26 - 32 s.

Sınıflama'da bu vazgeçilmez nitelikteki yardımcı tablolar temel tablonun yanında yer alırken ilişki dizini de bu tabloların en iyi biçimde işlemlerini sağlamaktadır ³.

8 — Dewey Tasnif Sistemi'nde temel tabloların yanında bir ilişki dizini yer almıştır. İlişki dizinleri eş anlamlı ve eş sesli kelimelere yer vererek doğabilecek çeşitli sakıncaları önlerken; kitapları numaralamada zaman faktörünün olumsuz etkilerini de ortadan kaldırmakta; ayrıca Dewey Onlu Tasnif Sistemi'nde kitapların raflardaki yerlerini bulma bakımından da yararlı olmaktadır.⁴

Türkiye'de Evrensel Onlu Sınıflama'nın henüz tam çevirisi yoktur. Dewey Onlu Tasnifi'nin ise yalnız temel tablosunun çevirisi gerçekleştirilmiş, ilişki dizini kamu yararına sunulamamıştır. Evrensel Onlu Sınıflama ile Sistem'in tanımı gereği konu kataloğu kurulabilmektedir. Alfabetik katalog ayrıca düzenlenmektedir. Kitaplar ise depolarda aksesyon numaralarına göre raflara dizilmektedir. Dewey Tasnif Sistemi'nde ise konu kataloğunu oluşturma görevini konu başlıkları listesi üzerine almıştır. Konu başlıkları alfabetik katalogla birlikte aynı alfabetik düzen içinde, sözlük katalog değişimi altında okuyucuya yardımcı olmaktadır. Böylece iki sistemin tanımı yapıлып işleyiş mekanizması ortaya konulduktan sonra, Türkiye'deki uygulamalarından örnekler vermeğe çalışalım.

Söz konusu iki sistemin Türkiye'deki uygulamaları tanımlarına uygun yapılmamıştır. Dewey Tasnif Sistemi konu başlıkları listesi saptanmadığından konu kataloğu olarak yorumlanmış, kitaplar demirbaş numaralarına göre raflara dizilmişlerdir. Halk ve okul kütüphanelerindeki Sistem'in yanlış uygulanması, diğer özel kurumlara ait kütüphanelere de sıçramasını sürdürmektedir⁵. İlişki dizininin hizmete sunulmaması da uygulama ortamındaki diğer talihsizliktir. Ancak ilişki dizini ile de her sorun çözümlenememektedir. 1972 yılında yayınlanan Ruşen Eşref

3 Dewey Sistemi'ndeki form taksimatı, 17. orjinal standart basımında görülen yer tablosu ve edebiyat bölümünde uygulanan bölünmeler cetveli birer yardımcı tablo olarak gözlenebilirse de, aslında Sistemin vazgeçilmez unsurları değildirler. Zorunluluk sonucu uygulama alanına girmişlerdir. Bu konuda, Evrensel Onlu Sınıflama kurulurken nasıl Dewey Tasnif Sistemi'nden köklü olarak etkilenmişse, beliren sorunların çözümlenmesi için Dewey Tasnif Sistemi de bu yardımcı tablolarla onun yöntemini benimseyerek — uygulama alanları farklı olsa bile — Evrensel Onlu Sınıflama'dan etkilendiği söylenebilir.

4 Zaman faktörünün olumsuz etkisinden, aynı konulu fakat yayın tarihleri farklı yapıtların değişik bölümlerde sınıflamanın sakıncası belirtilmek istenmiştir.

5 TRT Kütüphaneler Yönetmeliği.

Resmî Gazete, 3 Ekim 1973 Sayı: 14674

Ünaydın'ın Diyorlar ki.. adlı eserine T819 numarası verildiği halde konu olarak aynı olan ve 1960'da yayınlanan Yusuf Ziya Ortaç'ın Portreler adlı eserine T616. 315 Ortaç, Y.Z., 928.1108 numaraları salık verilmiştir. Yabancı dil bilen elemanlarının olması nedeniyle Dewey Onlu Tasnifi'nin en yeni standart basımlarını kullanmak olanağı olan bir kuruluşun bu gibi yanlışlık sayılabilecek durumları olabilirse, türlü olanaksızlıklar içindeki kütüphanecilerimizi bekleyen sorunlar sanırım oldukça ciddi olarak nitelendirilmelidir.

Bu örneklere ek olarak İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Evrensel Onlu Sınıflama'nın yerleştirme sistemi olarak kullanılmasına değineceğim. Derleme sayısı alan bir kütüphane için değil, Sistem'in tanımında yer almayan böyle bir uygulama yapılması, herhangi bir konuya göre yapılacak yerleştirmenin bile sakıncalarını göz önüne getirmeyi, Kütüphane'nin çıkmazı olacağını düşünmeyi ? gerektirdi. Ne yazık ki senelerin sorunları birikerek, bu yanlış yorumlamanın eskiye dönülerek düzeltilmesini gerekli kılmıştır. Bilimsel bir kuruluşun bünyesinde oluşu nedeniyle, bu sorunu erken duyan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi gibi, gelişen Türkiye'nin yeni şartlarının da Türk Kütüphanelerinde katalog ve yerleştirme düzenlerinin bir reorganizasyonunu gerektireceğine inanıyorum.

Önceleri Evrensel Onlu Sınıflama'yla düzenlenen Türkiye Millî Bibliyografyası, bilindiği üzere — 1954 yılı istisna olarak kabul edilirse — 1958 den itibaren Dewey Tasnif Sistemi'ne göre düzenlenmektedir. Böyle bir çalışma yapılırken bazı örneklere dayanılarak Millî bibliyografya'nın hazırlanabileceği savunulmaktadır. Aslında bir millî bibliyografyanın getireceği sorunların zorunlulukları nedeniyle kaçınılmaz bir yöntem girilmiş, Evrensel Onlu Sınıflama'nın ortaya koyduğu prensiplere göre sorunlar çözümlenmiştir. Her şeyde olduğu gibi bu sorunda da önemli olanın biçim değil öz olduğu muhakkaktır. Türkiye Millî Bibliyografyası'nı böyle bir yaklaşımla incelersek sorunun aydınlığa çıkacağını umuyorum. Konu numaralarını irdeleyerek yapılan uygulamalardan örnekler verelim : Eskişehir İktisadi ve Ticarî İlimler Akademisi Koruma Derneği'nin çıkarmış olduğu kılavuz kitap 378.9933, 378.9938 numaralarını almıştır⁶. Burada 378.99 yüksek öğretimi, 33 iktisadi, 38 ise ticareti göstermekte ve bu rakamların birbirleriyle eklenmesi sorunu çözümlenmektedir. Gerçi bu konu Evrensel Onlu Sınıflama'da 378.938 numarasını almıştır ama eğer böyle özel bir numara olmasaydı 378.9 ile 33 ve 38 rakamları arasına ilgi işareti olan : konularak bu Sistem'e göre kitabın

6 Türkiye Bibliyografyası, 40. yıl (2), 1973, 79 s. 2156. madde.

konusuna numara verilebilecekti. 378.9 : 33 veya 378.9 : 38 gibi. Burada yapılan, aynı yöntemin kullanılmasına karşın, Evrensel Onlu Sınıflama'nın kendine özgü işaretine yer verilmemiş olmasından ibarettir. Yukarıda gösterilen örnekte olduğu gibi ilk iki basamağı ortak — 37 — olmayan diğer birden fazla konu numarası salık verilmiş durumlarda birinden diğerine gönderme yapılmıştır.

Örneğin Eskişehir telefon rehberi, 384.6058 notasyonu ile 380 Ticaret konusunda incelenirken aynı zamanda «915.616058 Eskişehir» olarak ayrı bir numara daha salık verildiğinden ikinci numaradan birinciye gönderme yapılmıştır⁷. Sözü edilen rehber, Evrensel Onlu Sınıflama'ya göre 384 (561.6) (058) notasyonunu alırdı, ancak 91 coğrafya konusunu bu sayıya katmak durumu prensip olarak kabul edilirse o zaman yukarıda adı geçen kitaba 384 : 91 (561.6) (058) olarak numara verilirdi ki Sistem'in tanımı gereği 384 ile 91 hatta Eskişehir'in yer tablosuna göre numarası olan (561.6) ya bile ayrı ayrı fiş çıkarılabilirdi. Burada yapılan ise Evrensel Onlu Sınıflama'ya ait özel işarete yer vermeden gene onun yöntemini kullanmaktır.

Hüseyin Fehmi İmer'in hayatıyla ilgili esere verilen konu numarası da bir başka örnek olarak gösterilebilir. Bu kitap, «926.3 İmer, Hüseyin Fehmi» olarak numaralanmıştır⁸. Konu sayısının yanına özel ad yazmak — yalnız kendine özgü olmasa bile gene de — Evrensel Sınıflama'nın bir yöntemidir.

Bir başka ve son örnek Dewey Onlu Tasnifi'nin 17. standart basımında yer alan bölgeler, ülkeler tablosudur. İstanbul'un bitki coğrafyasına ait bir kitap Türkiye Milli Bibliyografyası'nda 581.4084, 581.956 numaralarını almıştır⁹. Buradaki sayılardan 581.9 bitki coğrafyasının, 56 ise Türkiye'nin simgeleridir. Evrensel Onlu Sınıflama'ya göre bu konu 581.9 (490.11) notasyonu ile numaralanacaktır. Bir an bu eserin Türkiye'yi konu olarak alacağını düşünürsek bu kez notasyonumuz 581.9 (56) olacaktır ki yukarıdaki Dewey Onlu Tasnif numarasıyla yalnız Sistem'e ait bir parantez işaretiyle ayrıldığını gözlemek pek zor olmasa gerekir¹⁰.

Bu bölüme sonuç olarak Türkiye Milli Bibliyografyası'nın notasyon olarak Dewey Onlu Tasnifi'nin rakamları kullandığını, ancak yöntem

7 Aynı eser. 2278. madde.

8 Aynı eser. 2593. madde.

9 Aynı eser. 2373. madde.

10 Türkiye'nin Trakya kesimi için (496) Asya kesimi için (56) numaraları verilmektedir. Bunların tek ana notasyon içinde incelenmesi gereği bir diğer öneri olarak ileri sürülebilir.

olarak Evrensel Onlu Sınıflama'yı kabul ettiğini rahatlıkla ileri sürebiliriz sanırım. Türkiye Millî Bibliyografyası'nın Evrensel Onlu Sınıflama'ya göre yapılmasını ayrıca Türkiye'deki yaygın uygulaması göz önünde tutularak Dewey Tasnif Sistemi'ne ait numaraların da ayrıca verilmesini konu gereği bir öneri olarak sunmak isterim.

Kurucusunun adıyla anılan Dewey Tasnif Sistemi ile henüz evreni bilmediğimiz için iddialı sayılabilecek bir adla anılan Evrensel Onlu Sınıflama'nın birinin diğerine üstünlüğünü ortaya koymak için bu çalışmayı yapmadığımı belirlemek zorunluluğunu kendimde duyuyorum. Bu makaleyi yazarken her ikisinin etkin biçimde sözü edilen iki sistem oluşlarını; doğarken ve gelişirken birbirlerine yakınlıklarını, uzaklıklarını; tanımlarını ve görevlerini bir daha gözden geçirmenin zorunluluğunu düşünmüştüm. Herhalde okurken bile zihinde belirgen karışıklıkların aslında ülkemizde yapılan sistemi sisteme ait olmayan konulara çekme durumundan ileri geldiğini, bunun yalnız zihinleri değil kütüphanelerimizi de karıştırdığını belirtmek istedim. Öyle görünüyor ki Dewey Onlu Tasnifi halk ve okul kütüphaneleri gibi genel karakterli fakat koleksiyonu sınırlı olan kütüphanelerde etkenliğini sürdürürken, yayın bolluğu içindeki dünyamızda, konu kataloglarında ve genel olarak dokümanların tasnifinde, Evrensel Onlu Sınıflama kendinden en çok sözü edilen bir sistem olma durumuna gelecektir.

Böylelikle Dewey Tasnif Sistemi ile Evrensel Onlu Sınıflama'nın tanımlarını ortaya koyarken, kütüphaneciliğimizde öncelikle nelerin yapılması gerektiğine de değinilmiş olunduğu kanısındayım. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün açmış olduğu son kursta, eldekinden daha değişik bir alfabetik katalog kuralları öğretildiğine göre, yeni bir enstrüksiyon kaideleriyle birlikte diğer bütün temel çalışmaların geniş bir organizasyon içinde ele alınması gereklidir. Bütün bunlar birçok değil bir kütüphanecilik sorunu şeklinde düşünülmelidir. Bu sorunun, ancak bütün kütüphanecilerin kitabın simgesi olduğu bir dostluk ve kardeşlik ortamı içinde çözümlenebileceği muhakkaktır. Kütüphanelerin kültürel ve bilimsel yanlarıyla toplumun temellerinden biri olduğunu savunurken, bunun ancak bilimsel yöntemlerle sağlanabileceğini de kabul etmiş olmaktadır. Aksi halde hem Türkiye'nin bilimsel atılımına hem de halka gerekli katkılarda bulunamayacağımızı kabul etmemiz gerekmektedir. Çalışarak bu vicdan rahatlığına ulaşamazsak, çok özlediğimiz yasal hakları elde etsek bile, bunun kütüphaneciliğimize bir yararı olamayacağı kanısı her halde gerçekçi bir yorum olacaktır.